

POLITISKĀS PĀRMAIŅAS 1940. GADA VASARĀ (JŪNIJS–AUGUSTS) LATVIJAS ARMIJAS KARAVĪRA SKATĪJUMĀ

Dienasgrāmatas autors Boriss Golubevs dzimis 1916. gada 10. aprīlī Jaroslavļā. 1938. gadā beidzis Daugavpils 2. valsts ģimnāziju. Viņa tēvs 1919. gadā, dienot Sarkanajā armijā, pazuda bez vēsts. Māte, vecmāte un jaunākais brālis dzīvoja Daugavpilī, kur kopā ar viņiem mīta arī Boriss. Pēc ģimnāzijas beigšanas caur paziņām viņš sameklēja darbu Rīgas pilsētas uzņēmumu valdē par rasētāju. 1939. gada maijā viņu iesauca Latvijas armijas aktīvajā karadienestā un nosūtīja uz 2. Ventspils kājnieku pulka 5. rotu, kurā viņš dienēja līdz 1940. gada septembrim.¹

Spriežot pēc ierakstiem dienasgrāmatā, B. Golubevs bija sportisks, vispusīgi attīstīts jauns cilvēks ar plašu interešu loku. Viņš bija sporta biedrības “Russkij sokol” un vēlāk arī NTSNP (Народно-трудовой союз нового поколения – Jaunās paaudzes darba tautas savienība) biedrs. Tā kā šīs abas organizācijas bija dibinājuši krievu monarhisti ar mērķi saliedēt jaunatni, organizēt spēcīgus, drošsirdīgus, nacionāli un ideoloģiski stiprus cilvēkus, lai cīnītos ar boļševikiem un atjaunotu nacionālo Krieviju (uz biedrību “Sokol” gan šie uzdevumi attiecas mazākā mērā), tad drīz vien pēc Latvijas okupācijas 1940. gada jūnijā sākās NTSNP biedru aresti.² Jau jūlija sākumā čekas rīcībā bija ziņas par daudziem šīs organizācijas dalībniekiem, to skaitā B. Golubevu. Lēmums par arestu tika sagatavots 1940. gada 30. septembrī, taču arestēja B. Golubevu 1940. gada 30. oktobrī. Neilgi pēc viņa aresta apcietināja vēl desmit ar NTSNP organizāciju saistītus cilvēkus.

Pirms sākās karadarbība starp PSRS un Vāciju, B. Golubeva u.c. lietas izmeklēšana bija pabeigta, taču sakarā ar Rīgas Centrālcietuma evakuāciju tā bija kaut kur noklidusi un Staļingradas tiesu/prokuratūras iestādēs nononāca. Tāpēc 1941. gada 1. novembrī Astrahaņas 2. cietumā, uz kuriem bija nosūtīts B. Golubevs un citi viņa līdzbiedri, tika no jauna aizpildīta arestētā anketa³ un veikta formāla iztauja, un jau 1941. gada 15. novembrī Astrahaņā notika Staļingradas garnizona Kara tribunāla slēgtā sēde, kurā, balstoties uz KPFSR KK 58-8 pantu ar 58-2 panta sankciju, B. Golubevam piesprieda augstāko soda mēru – nošaujot.⁴ Spriedumu izpildīja 1941. gada 27. novembrī. Arī pārējiem liktenis bija līdzīgs, izņemot divus jauniešus, kuri vēl nebija sasnieguši pilngadību, un tāpēc

viņiem varēja piespriest tikai 10 gadus, taču viņi nodzīvoja tikai nedaudzus mēnešus ilgāk un nomira Astrahaņas nometnē. B. Golubevu rehabilitēja 1997. gada 24. septembrī.

Dienasgrāmata nr. 7

Boriss Jurjevičs Golubevs

1940. g. 1. janvāris [dienasgrāmata iesākta. – R. V.]

Spāre, 5. rota

[..]

Sestdiena, 15. VI 40. g. (Nometne)

Šodien visi karavīri staigā satraukti un drūmi. Visus satraucis radio ziņojums. Padomju karaspēks pēkšņi pārgājis robežu. Notikusi sadursme ar Latvijas robežsargiem. Trīs latvieši nošauti, apmēram desmit paņēmis pad. karaspēks.⁵ Un kāpēc viņiem ienāca prātā tādā veidā rīkoties? Jo viņi jau tā sēdēja Libavā un Mitavā!?

Pasaules notikumi nepagāja garām arī mums.

Sākas! Vienlaikus ar mūsu robežas pāriešanu pārgāja arī Lietuvas un ieņēma visu Lietuvu.

Pēc vakariņām pavēle: sagatavot pilnu kaujas formu un pārgājienu somā visas nepieciešamās mantas, drēbes, virsējās un apakšējās, zābakus, savas personīgās mantas utt. un utt.

Sākās mantu krāmēšana. Taisnības labad jāsaka, ka visi mūsu puīši uzņēma šo lietu diezgan mierīgi. Pat kārtojot mantas, bļautījās un dziedāja dziesmas. Domāju, ka tas tāpēc, ka daudzi vēl nesaprata stāvokļa nopietnību. Visvairāk bija satraukti rezervisti. Daži pat raudāja. Un nav jābrīnās, tikko viņus iesauca atkārtotā dienestā, izšķīra no mātēm, sievietēm, bērniem, un pēkšņi tāda *trauksme**

Es tikpat kā neko nejūtu. Kaut kāda pilnīga vienaldzība un miers. Mehāniski pakļāvos visiem rīkojumiem. Visvairāk mani uztrauca manas mantas: mana dienasgrāmata, grāmatas, vēstules. Atstāt nekādi nevarēju; pazaudēt dienasgrāmatu nozīmētu pazaudēt visu savu daudzu gadu darbu un palikt bez dvēseles, visas pagātnes. Bet paņemt visu sev līdzī nav iespējams.

Mugursoma jau tā piebāzta, ka lauž muguru. Un tomēr nolēmu izturēt visas grūtības un paņēmu visu sev līdzī. Iznīcināju tikai daļu vēstuļu.

Daudzi aizgāja gulēt pusizģērbusies. Visu nakti gaidījām pavēli par došanos ceļā. Bet uz kuriem?

Svētdiena, 16. VI (Nometne)

Nakts pagāja mierīgi. Bet visi gaida, kaut ko gaida. Lai nosītu savu nepacietību, dziedam dziesmas. Beidzot “kaut ko” sagaidījām.

* Slīprakstā dotos vārdus autors raksta latviešu valodā.

7 vakarā no jauna pavēle: sagatavoties pārgājienam. Atkal sākās mantu krāmēšana. Daudzi no rīta bija paspējuši iztukšot mugursomas. Salikām vezumā segas, spilvenus, salmu maisus un savas personīgās mantas. Mugursomās atstājām tikai visnepieciešamākās mantas: vienu veļas maiņu. Mana dienasgrāmata ir mugursomā. Tāpat pudele ar kafiju un rupjmaizes gabals. Jo neviens taču nezina, kas būs ar mums naktī vai rīt.

9.30 visiem komanda stāties. Sagatavojām gāzmaskas, visiem izsniedza kaujas patronas 30 gab. *Patšautenes* magazīnas piepildītas ar patronām. Līdz 6 magazīnas (magazīnā ieiet 47 patronas) un rezerve ar municiju vezumā. E-e! Tas nozīmē, ka nav joka lieta. Daudziem ģimji izstiepās, bet pilnīgs miers. Taisni jābrīnās. Pulksten 10 devāmies ceļā Spāres virzienā. Mums sacīja, ka, iespējams, pa ceļam satiksīm padomju karaspēku. Tas nozīmē kauju?! Bet cik ilgi mēs varam noturēties? Līdz pēdējai patronai? Bet tomēr kauja var notikt. Visvairāk satraucies ir mūsu Bot. [domāts vada komandieris. – R. V.]. Pat smieklīgi. Priekšā iet *patruļnieki*. Mēs kustamies kā klusējošas ēnas. Tikai pieliekam soli. Nogurumu nejūtam. Ko es personīgi izjutu? Atklāti sakot – neko. Gāju it kā uz mācībām ar savu pirmo grupu, lai gan apzinājos visu mūsu stāvokļa nopietnību un ka jebkurā minūtē varam nomirt. Jā, es gaidīju nāvi un, tā kā es tagad varu analizēt savas izjūtas, ar kaut kādu nepacietību un ziņkāri. Ne kripatiņas no bailēm, it kā man dzīve būtu vienaldzīga. Tikai kaut kāda sevišķa nepacietība: kaut ātrāk, kaut ātrāk!... Uz mirkli saņņaudzās sirds, kad atcerējos savu māti. Aizsūtīju viņai gaisa skūpstu, savu varbūt pēdējo “piedod” un centos vairāk nedomāt.

Pusceļā uz Spāri satikām mūsu rotas komandiera ziņnesi. Visi sasprindzināja uzmanību. Jauna pavēle: nešaut nekādā gadījumā, pat tad, ja atklās uz mums uguni. Palaist padomju karaspēku un apiet to.⁶ No šīs pavēles man iekšā viss sagriezās. Turēt rokās ieroci un tikt nošautam bez jebkādas pretošanās!... Vai ne labāk pašam [iešaut. – R. V.] lodi pierē. Es sagatavojos vissliktākajam. Vienīgā cerība bija, ka pad. karaspēks nešaus. Viņi taču nav bandīti. Kāpēc viņiem būtu jāšauj, ja mēs neliekam viņiem šķēršļus. Tādā noskaņojumā 2 naktī mēs ieradāmies savā rotā. Uzēdām un likāmies gulēt.

Pirmdiena, 17. VI

Bet pa to laiku, kamēr mēs Talsos gatavojāmies pārgājienam un soļojām uz mājām, rotā notika sek[ojoshi] notikumi. Mūsu mājas priekšā ieņēma galvenās pozīcijas. *Priekšposteni* izlika apmēram pie Gulbju ezera, ar uzdevumu, kad ieraudzīs pad. karaspēku, ziņot uz pozīcijām pa telefonu (lauka), atklāt uguni (pieņemot, ka pēc mūsu šāviena pad. karaspēks izvērsīsies kaujai) – un pašiem sēsties uz velosipēdiem un ātri atkāpties uz galvenajām pozīcijām. Ja nebūs iespējams braukt ar velosipēdiem – pamest tos un doties cauri mežam.

Mūs nozīmēja tieši uz pozīcijām kā pastiprinājumu. Par *priekšposten*. priekšnieku bija nozīmēts *kpr. Rubenis*.⁷ Viņa sieva, uzzinot, ka vīrs iet uz pirmo līniju, neskatoties ne uz kādām atrunām, devās viņam līdzī. Bet svētdienas naktī no augšas tika saņemta pavēle atstāt pozīcijas un atgriezties rotā. Palaist karaspēku bez jebkāda sajukuma. Uzreiz tika pie mums atsūtīts ziņnesis. Kad *kpr. Rubeni* pasauca pie lauka telefona, viņš tik ātri metās, ka aizķērās aiz kaut kādas sliedes un sasita potīti. Kāja stipri piepampa, un viņu nācās atvest ar velosipēdu. Visi smējās, ka pirmais ievainotais bez kaujas.

Un paldies Dievam, ka šajā brīdī tika dota pavēle! Jo citādi būtu notikusi bezjēdzīga asinsizliešana.

Lūk, kas mums bija jāpārdzīvo pa šīm divām dienām. Un cik daudz jūtu izmainījās!...

Šodien visu dienu nesām uz pagrabu munīciju, kuru sestdien un svētdien atveda mums no Talsiem.

Ja satiksimies ar padomju karavīriem, tad mums jāizturas pret viņiem korekti un pieklājīgi. No jauna izkrāmējām mugursomas... Kāpēc tās mums tagad vajadzīgas? Mēs tagad lielās un neuzvaramās padomju armijas aizsardzībā. Vakar [tā tekstā, iespējams, ka autors domāja vakarā] padomju karaspēks ieņēma visas Latvijas pilsētas.⁸ Interesanti – kā visus šos notikumus pārdzīvo pilsēta? Mēs taču dzīvojām pilnīgā nomalē, un līdz mums nonāk tikai atsevišķas baumas. Bet vakarā pēkšņi pie sevis uz kanceleju izsauca *vlnt. Maršands*⁹ un paziņo, ka es rīt no rīta braucu uz Rīgu komandējumā un jāaizved uz slimnīcu *kpr. Rubenis*. Šo ziņu es uzņēmu ar lielu prieku. Pirmkārt, izraušos no saviem džungļiem, otrkārt, nokļūšu Rīgā visinteresantākajā laikā.

Okej!

Otrdiena, 18. VI 40. g. Spārē – Rīgā

6.30 ar kroņa zirgu aizbraucu pēc kaprāļa Rubeņa. Plkst. 7 mūsu vilciens devās ceļā uz Rīgu. Tuvojoties Rīgai, kaut kā dīvaini kļuva ap sirdi. Pontona tilts, dzelzs tilts no visām pusēm bija padomju tanku ielenkts. Plkst. 11 dienā mēs izlīdām no vilciena. Pirmais, kas iekrita acīs, bija, ka viss laukums pie stacijas piepildīts ar padomju tankiem. Pa daudzām ielām nedrīkst iet, bet karavīriem visur ceļš ir brīvs. Sākām meklēt važoni. Tajā brīdī satiku Apolinu Aleksandrovcu. Apjautājos par Valentīnas veselību. Viņai klājas lieliski, saņemusi paaugstinājumu pie Svetlanova, kur es viņu iekārtoju. Starp citu, par viņu tikpat kā pilnīgi aizmirsu. Nav nekādas mīlestības. Tikai dažreiz rūgts aizvainojums par viņas melno nepateicību un cūcīgo attieksmi. Ira šodien aizbrauca uz laukiem. Universitātē neizturēja – izkrita. Beidzot noķērām važoni. Aizvedu Rubeni uz slimnīcu un devos uz štābu. Pēc tam kādu stundu pagājās pa Rīgas ielām un aizgāju pie Veras tantes uz darbu. Kārtīgi paēdu. Aizbraucu pie Afanasija. Ar

viņu ļoti labi pavadīju laiku. 10 vakarā pēkšņi iegāzās Jevsejs ar sievu un dēlu. Atbraucis tieši no Daugavpils. Ar prieku un uzbudinājumu sāka stāstīt, kā Daugavpili sagaidījuši Sarkano armiju, kā tauta viņus nomētāja ar puķēm, sirsnīgi sagaidīja ar sarkaniem karogiem utt.

– Pat es metos pie tanka, apskāvu sovietčiku, un daudz netrūka, ka būtu nobučojis viņu! Bet noklīdzos gan es! Lai dzīvo komunisms, lai dzīvo sarkanais strādnieku karogs! Es agrāk jau teicu, ka mūsējie paņems. Pie velna Ulmani, nost ar kliķi! Tagad vēl vajag apkaut visus buržujus... Nu un izklaigājos es. Policija daudzus savaldīja. Dalību ņēma arī mūsu armija, kura sita nabaga cilvēkus. Tagad es esmu laimīgs!...

Un, kā sāka malt, mums nebija iespējams ne vārda pateikt. No viņa bļautīšanās ellišķīgi sāka sāpēt galva. Un es biju priecīgs, ka pametu viņu un devos uz staciju. Uzzināju, ka Ļevuška aizbraucis uz laukiem strādāt pie Mončinskiem. Mamma iekārtojusi Poguļankā pie Liepiņiem, kuri vada orķestri Poguļankā. Jā, biju arī pie Tatki Isak. Pāris stundu papļāpājām. Dabūju no viņas padomju papirosus, kuri viņai bija lielos krājumos. Tikpat tukša un vieglprātīga, kā bija iepriekš. Uz ielas nevienam pēc 10 vakarā nav tiesības parādīties, izņemot karavīrus. Uz katras ielas patruļas, kā latviešu, tā padomju.

Vakar huligāni gribēja sarīkot demonstrāciju. Metās uz policiju un aizsargiem, sāka viņus sist, tie savukārt atklāja uguni. Padomju tankisti, redzot, ka policija nav spējīga tikt galā, mierīgi atklāja uz huligāniem uguni. Daudzi nošauti, vairāk ievainoto. Man stāstīja Žoržs, kurš pats to redzēja. Es personīgi redzēju uz Marijas ielas sasistus logus un ložu pēdas. Spirtotos dzērienus bija aizliegts tirgot. Padomju karaspēks pieprasīja pilnīgu disciplīnu un kārtību.

Lieliski!

Pusvienos naktī iesēdos vilcienā. No šī komandējuma ietaupīju četrus latus. Bija iedots priekš pilnās biļetes, bet es riskēju nopirkt pusbiļeti. Saņēmu arī no onkuļa Ls 2,50 personīgiem tērīņiem.

Vispār ar braucieni vairāk nekā apmierināts.

Trešdiena, 19. VI 40. gads

Pēc brauciena jutos diezgan saguris, toties man gars atžirga. Plkst. 6 notika liela nelaime. Viena grupa aizbrauca vizināties ar laivu kpr. [Aleksandra Rūdofa] Ķeres vadībā, pilnīgs idiots. Sākuši dzīt velnu, karavīrs [Jānis] Cercins izlēcis no laivas un peldējies uz krastu; laiva bijusi apmēram 20 m no krasta. Bet, tā kā viņš bija peldētājs zem katras kritikas vai cita mums nezināma iemesla dēļ, tad uzreiz gājis uz dibenu. Pat ne reizi neparādījās virs ūdens. Karavīri un Ķere apjukuši un nesnieguši nekādu palīdzību, lai gan bijuši pāris soļu attālumā. Tikai pēc 1 stundas un 15 minūtēm atraduši Cercina ķermeni. Izsaukuši ārstu. Bet visas pūles bijušas veltas. Cercinu neatgriezta dzīvē. Žēl puisi. Bija labs cilvēks un izpildīgs

karavīrs. Lūk, kur un kādos apstākļos atrada savu likteni. Mūžīga viņam piemiņa!

Un kas zina, kur mūs gaida nāve. Vajag katru minūti būt gatavam. Dīvaina ir cilvēka dzīve. Piedzimsti, dzīvo un pēc tam atkal kaut kur pazūdi. Kur? Lūk, šo jautājumu nav atrisinājuši pasaules gudrākie prāti. Cilvēks visu uzvarēja, bet nāve, daba ir stiprāka par cilvēku – Visuma caru un valdnieku. Es bieži aizdomājos par dzīvību un nāvi, bet mani uzskati ir palikuši iepriekšējie, kurus es aprakstīju dienasgrāmatā nr. 5 un nr. 4.

Tagad notiek izmeklēšana “Cercina lietā”. Ķerem būs pulka tiesa, jo viņš bez atļaujas aizbrauca ar laivu peldēties, jo peldēties bija kategoriski aizliegts.¹⁰ Daļa vainas par Cercina nāvi gulstas uz viņu. Par vēl vienu cilvēku kļuva mazāk. Bet ko gan tas nozīmē pasaulei, kad vienā dienā kaujas laukā mirst pa tūkstotim cilvēku. Mums, eiropiešiem, vajadzētu iepotēt japāņu fatālismu, tad būtu jautrāk dzīvot mūsu pelēkajā pasaulē.

No kursiem atbrauca mūsu vecais rotņiks *kpt. Vītoliņš*. Stājās pie savu pienākumu izpildīšanas.

Ceturtdiena, 20. VI 40.

Kaujas mācībā. Aizstāvēšana. T[ā] k[ā] vada komandierim vajadzēja nodarboties ar kaut kādām sevišķām lietām, tad mani atstāja par savu vietnieku. Es patstāvīgi un diezgan labi novadīju nodarbības.

Sestdiena, 22. VI 40.

Cercina bēres. No Talsiem bija atbraucis kara orķestris. No viņa ģimenes bija atbraukusi tikai māsiņa. Ceremonija norisēja diezgan aizkustinoši. Kaps bija nokaisīts ar ziediem. Bet kam viņam tas viss!... Vakarā visi bija Cercinu aizmirsuši. Dziedāja dziesmas, spēlēja volejbolu, kā nekas nebūtu noticis. Tomēr bezsirdīgi cilvēki. Bet, atklāti sakot, ko svešiem bēdāties. Šodien viņš, rīt tu. Tāds ir dabas likums. Bet viņa nabaga māte?... Kā ir viņai?... Pazaudēt vienīgo dēlu pašā dzīves plaukumā.

Svētdiena, 23. VI 40.

Rīt Jāņu diena. Visu dienu pušķojām telpas ar zaļumiem un pinām vainagus. Plkst. 6 vakarā vlt. Maršands atsūtīja savu dēlu pēc manis. Domāju, ka kaut kas sevišķs, bet izrādās – grib vienkārši ar mani izdzert kādu krūzīti pašdarinātā alus. Sieva piedāvāja man pīrādziņus. Parunājām par pēdējiem notikumiem, par manu privāto dzīvi. Tiešām nezinu, kāpēc viņi jūt pret mani tādas simpātijas. Uzskata mani par godīgu, krietnu un inteligentu cilvēku. Tomēr tā man ir liela laime, ka gūstu visu cilvēku uzticību un mīlestību.

Plkst. 8 vakarā klausījāmies pa radio iekšlietu ministra runu.¹¹ Runāja par lielo komunistisko ideju, slavināja neuzvaramo Sarkano

armiju, “ar kuru mums tagad vienas domas un darbi. Visas cerības tikai uz neuzvaramo Sarkanu armiju. Lai dzīvo mūsu varena draugs!” – tādi bija viņa pēdējie vārdi.

Vecā valdība gāzta. Pagaidām līdz Saeimas vēlēšanām nozīmēta jauna valdība: [nav ierakstījis uzvārdus, atstāta tukša vieta]

Plkst. 9 vakarā apsēdāmies pie galda. Dziedājām *Līgo*, dzērām kvasu. Vakariņas priekš armijas bija samērā labas, bet viss kaut kā nevedās. Vakars noritēja diezgan garlaicīgi un neorganizēti... Plkst. 12 visi izklidām pa gultām.

1940. gada jūlijs

Jauni likumi, jaunas reformas, manifestācijas. Mītiņi.

Arī armijā pilnīga brīvība. Var runāt visās pasaules valodās, piedalīties visos mītiņos, manifestācijās. Priekšniecībai jālaiž atvaļinājumos biežāk nekā iepriekš. Parādījās komunistiskie laikraksti: “Kommunist”, “Cīņa”, “Prol. pravda”. Laikraksti “Segodņa”, “Segodņa večerom” tika slēgti.

Lūk, ko komunistiskā partija pieprasīja:

- I. Vārda, sapulču un preses brīvību.
- II. Legalizēt komunistisko partiju.
- III. Nekavējoties atlaist un atbrūnot aizsargu organizāciju.
- IV. Saut pie atbildības visus aktīvos 15. maija apvērsuma dalībniekus ar Ulmani priekšgalā.
- V. Attīrīt armiju un visu valsts aparātu no reakcionāriem elementiem.
- VI. 8 stundu darbadienu visiem strādniekiem un kalpotājiem.
- VII. Likvidēt “*Darba centrāle*” un visas fašistiskās kameras.
- VIII. Likvidēt darba zemnieku parādus un samazināt nodokļus.
- IX. Nodrošināt ar zemi bezzemniekus un zemniekus, kuriem ir maz zemes, uz “pelēko baronu” rēķina.
- X. Visus kooperatīvus nodot patērētāju rokās un izdzīt no valdēm visus ulmaņlaikā saliktos zagļus.
- XI. Pilnīga visu nāciju, valodu un reliģiju vienlīdzība.
- XII. Pieņemt atpakaļ darbā visus strādniekus un kalpotājus, ko atlauda politiskās pārliecības dēļ.
- XIII. Nodot tautas izglītību progresīvās inteliģences rokās.
- XIV. Brīvas vēlēšanas pilsētu un lauku pašvaldību dibinātāju sapulcēs.
- XV. Jaunās valdības sastāvā iekļaut strādnieku šķiras un darba zemniecības pārstāvjus.

Bez tam no cietumiem atbrīvoja visus komunistus. Pieprasīja vēl paaugstināt algas strādniekiem un karavīriem.

Pie katras rotas armijā tiks nozīmēts politiskais audzinātājs, kurš mācīs mums komunistiskās idejas, marksismu, staļinismu, ļeņinismu.

Mūsu puisi visi ir satraukti.

Dzied padomju dziesmas, nepārtraukti prasās atvaļinājumā un it kā kaut ko gaida...

Runu tagad ir vairāk nekā vajag. Tie, kuri bijuši atvaļinājumā, stāsta ko nu kurais: pilsētās ir atklātie koncerti, kurus dod pad. karaspēks, dziesmas un mūzika skan nepārtraukti. Latviešu karavīri iet kopā parādēs ar pad. karaspēku zem kopēja sarkanā karoga. Ar padomju karavīriem uztur ciešu draudzību.

Daži huligāni izrēķinās ar policiju, aizsargiem. Bet viņus par to stipri soda. Piemēram, par Ventspili, bija tāds gadījums (stāstīja ebrejs kar. Rolovs): vairāki cilvēki uzbrukuši vienam aizsargam. Sākuši viņu sist. Viņš izrāvies un sācis skriet. Bet viņu ielenkuši. Redzot, ka no sitieniem neizbēgt, izvilcis revolveri un nošāvis.

Par to nebrīnos. Varu maiņa nekad nav mierīga. Vēl pie mums nekas, 17. gadā bija sliktāk, simtiem cilvēku nosita. Jaunā valdība pielika lielas pūles, lai apspiestu nekārtības. Paldies Dievam, ka mēs dzīvojam džungļos un tālu no pilsētas trokšņa.

Visus aizsargus atbruņoja.

Piektdiena, 5. VII 40. g.

Šodien rotā jaunami (ģimenes). *dkar. Ozolu*¹² pazemināja par *patvaļ. prombūtne* un par to, ka, kad bija iesēdināts *gohu*, salauza atslēgu un aizgāja pie pazīstamām jaunkundzēm. Tagad nebūs ilgi jāgaida arī Kalniņa¹³ pazemināšana. Viņš vēl agrāk par Ozolu bija to pelnījis, bet viņa laime viņa balss. Tomēr tagad arī balss vairs nepalīdzēs. Domājams, ilgi vairs nebūs jāgaida no viņa puses kāds jauns numurs.

Svētdiena, 7. VII

Tikpat kā būtu uzminējis par Kalniņu. Vakar manas dežūras laikā viņš atprasījās rotņikam atvaļinājumā līdz šodienas 9 no rīta. Gaidām viņu stundu, divas, trīs, četras, bet viņa kā nav, tā nav. Aizsūtījām patruļu. Viņš galīgi pilnā kādā privātmājā un atteicās iet uz rotu: "Man vajag, lai kungi pēc manis atbrauc un noteikti ar zirgu. Kājām es neesmu paradis staigāt." Iejūdzta zirgu un aizsūtīja mani pēc viņa. Skatos, viņš guļ dārzā; vienā rokā alus krūze, otrā vijole ar sarautām stīgām. Savācām viņu un aizvedām mājās. Tagad viņam šis numurs nebeigsies labi.

Pirmdiena, 8. VII

Beidzot vairs neizturēju. Pirmo reizi vērsos pie rotas komandiera ar sūdzību par kpr. Ķeri. Saņēma 5 dienas aresta. Pirmo reizi tik jaunu cilvēku un bezkauņu satieku. Griež zobus bezspēcīgā naidā, tikai bojā sev nervus. Es viņu pilnīgi ignorēju, bet tas viņu vēl vairāk tracina. Pēc jundas beidzot uztaisīju sev liķieri. Aiznesu pamēģināt arī *vlt.* Maršandam.

Otrdiena, 9. VII

Pusdienas laikā nācās braukt kā ziņnesim ar velosipēdu uz *Pastendi* pēc dokumentiem no pulka štāba. Nācās divas reizes braukt turp un atpakaļ. Karstums neciešams. Par to mani atbrīvoja no nodarbībām, bet plkst. 7 vakarā pēkšņi *trauksme*. 14 km meža ugunsgrēks.

Daļa aizbrauca ar zirgiem, daļa, tajā skaitā arī es, devāmies kājām. Ceļš draņķīgs, bet tomēr mēs uzstādījām jaunu rekordu. 14 km pieveicām divās stundās. Man sanāca dubultā porcija: *Pastende* un šī *trauksme*. Bet ugunsgrēku izdevās nodzēst pirms mūsu ierašanās. Stundu atpūtāmies un devāmies atpakaļceļā. Man pavisam kopā šodien nācās veikt 70 km. Kājas mazliet sāp.

Trešdiena, 10. VII

Šodien rotas komandieris par vakardienu mūs atbrīvoja no nodarbībām. Plkst. 12 visus sapulcināja uz pārrunām. Runājām par varas pārmaiņām. Aicināja mūs ievērot kārtību. Lielija jauno valdību, beidzot sāka izteikt savu personīgo viedokli un iespaidus: “Es, biedri, ar katru valdību esmu apmierināts. Es esmu karavīrs! Un godīgi visiem kalpošu. Lai tik man būtu amats – būtu paēdusi mana ģimene...” Es viņu saprotu: katrs cilvēks grib dzīvot, bet no viņa savdabīgās ādas glābšanas nu ļoti slikti visiem karavīriem palika. Jo agrāk viņš bija kaismīgs nacionālists, visus turēja aizdomās par komunismu, visus žīdus apsūdzēja, bija iekārtojis sev tikpat kā īstu izspiegošanu, vārdu sakot – bija centīgākais no centīgākajiem, bet tagad pēkšņi krasi pārmainījās un vēl centīgāks nekā agrāk bija. Piedevām veltīgi dod virsū vecajai varai, gandrīz vai aizrijas, kad runā par komunismu, liela krievus, Sarkano armiju, kad agrāk vājākas un sliktākas armijas par sarkano pasaulē nebija... Jābrīnās, ka cilvēks uzreiz tik krasi var mainīt pārliecību, idejas. Un uzreiz zaudēja cieņu; gandrīz vai katram gatavs zemoties. Var teikt, ka viņam gandrīz vai vienīgais darbs: visiem atvainoties – virsniekiem, instruktoriem, karavīriem. “Varbūt es kādreiz agrāk biju pret jums netaisnīgs? Piedodiet!” Tiešām pretīgi kļūst un kauns par viņu. Visi karavīri smejas. Kaut mazliet būtu pašcieņas, personīgā es. Cieni vēl tādus! Protams, pārtaisīties daudziem vajag, bet ne tā, pielienot, izsaucot visos karavīros ironisku smīnu.

Jundas laikā vairs lūgšanu nedziedam. Saņēmām jaunu pavēli: jundas laikā vienlaikus ar Latvijas karogu jāceļ arī Pad. Savienības karogs.

Ceturtdiena, 11. VII

Šodien beidzot jundas laikā degradēja kpr. Kalniņu. Panāca savu.

Sestdiena, 13. VII

Šodien pirmo reizi pie mums atbrauca sakarīgs pulka politiskais audzinātājs (apakšpulkveža pakāpē, agrāk bija v.v.).

Iepazīstināja ar visu notiekošo. Lūdza, lai mēs balsojam par vienīgo sarakstu nr. 1. Runāja labi. Īsta aģitatora runa. Redzams, ka vīrs ar galvu. Pēc tam viņu pavadījām ar mūziku un dziesmām. Izvēlējamies *sakarnieku* starp karavīriem un politisko audzinātāju, kuram būs jā rūpējas par karavīru labklājību un jāziņo par visiem karavīru lūgumiem un sūdzībām politiskajam audzinātājam. Karavīri uzreiz sāka trokšņot, satraucās...

Iespējams, būs nekārtības, jo daudzi karavīri ne visai saprot, kas ir noticis. Domā, ka, ja reiz ir iestājusies brīvība, tad disciplīnai vairs nav jāpastāv, var huligāniski uzvesties. Bet vai Sarkanajā armijā nav disciplīnas, vai tur tiek pieļauts huligānisms?

Svētdiena, 14. VII 40. g.

Plkst. 10 no rīta rota ir nostādīta ierindā. Rotņiks iedeva man Latvijas karogu, kpr. Kairem padomju karogu, un visi ierindā devāmies uz balsošanu. Balsošana notika šādi: gājām pie galda, devām pasi, saņēmām listi nr. 1 (par darba tautas bloku), turpat uz vietas salocījām četrās daļās; uz tās tika uzlikts zīmogs, un lapiņu ielikām urnā. Pēc tam pasē tika atzīmēts, ka piedalījāmies balsošanā. Izsvītrot vārdus vai ierakstīt nevienam nebija tiesības. Pēc balsošanas visa diena bija brīva. Šodien pirmo reizi pie mums plīvoja sarkanais padomju karogs.

Pirmdiena, 15. VII 40. g.

Šodien pie mums atbrauca sarkanarmieši. Rīkos *Gulbju ez.* tautas vakaru. Programmu gatavoja krievi. Kazačoks, dejas, dziesmas, akrobātiskie numuri, kino: padomju-japāņu kaujas pie Hasana [ezera. – R. V].¹⁴

Es diemžēl nevarēju būt šajā vakarā, jo slikti jutos un biju uz divām dienām atbrīvots. Gan jau redzēšu – ne pēdējā reize. Tagad tikai viss sākas. Līdz trijiem naktī sēdēju, klausījos radio, rakstīju dienasgrāmatu. Pilnīga vientulība un klusums. Mūzika, es un mani sapņi. Dvēseliski atpūtos... ļoti priecīgs!

Pēkšņi plkst. 1 naktī pie manis atnāk Maršands un viņa sieva. Pastāstīja par programmu, Maršanda sieva pacienāja mani ar ze-

menēm. Šogad pirmo reizi ēdu zemenes. Tiešām nezinu, kā es varētu atmaksāt savam komandierim par šādu iejūtīgu attieksmi pret mani... Bet varbūt kaut kad būs iespēja... Ar kādu prieku es viņam izdarītu kaut ko "īpašu".

Otrdiena, 16. VII 40. g.

Saņēmu no sava onkuļa Afanasija vēstuli. Raksta, ka viņu darbā ievēlējuši par komitejas priekšsēdētāju. "Beidzot, mans dārgais māsas/brāļa dēls (племянник), mēs esam sagaidījuši istu brīvību! Tagad arī strādnieki var brīvi uzelpot un izlist no savām alām. Lai dzīvo Sarkanā Latvija, lai dzīvo komunisms!..."

Es pasteidzos viņu apsveikt un novēlēju ar turpmāk pilnīgu panākumus. Saņēmu vēl vienu vēstuli un no Veronikas. Viņai lielas bēdas: vīrs ļoti slimis un aizsūtīts uz sanatoriju.

Jā, tā dzīvē notiek: vieniem laime, prieki, citiem tajā pašā laikā bēdas, nelaime, ciešanas. Dzīve mainās kā gadalaiki.

Ceturtdiena, 18. VII

VInt. Maršanda dēls slimis. Viņš palūdza mani uzkāpt augšā pie dēla un mazliet papļāpāt ar viņu. Pēc tam mums pievienojās pats Maršands un viņa sieva. Visu vakaru pavadījām, sarunājoties par dažādām tēmām, piemēram, spiritismu, sapņiem, par cilvēka dvēseli, ideālismu, materiālismu.

Esmu priecīgs, ka kaut ar viņiem varu parunāties un dažreiz "izlādēties", citādi pavisam panīcis šajā nostūrī starp rupjiem un mazattīstītiem karavīriem. Bez rupjībām, lamuvārdiem un prastiem, ciniskiem spriedumiem par "dzīvi" neko vairāk nedzirdēsi. Nokļuvu gan es rotā, kur visi vienādi, kā atlasīti.

Piektdiena, 19. VII

No rīta šaušana. 8 un 9 vingrinājumi ar *ptš*.

[..]

Pēcpusdienā uzkāpu augšā pie Maršanda dēla. Parunājāmie par sportu. Rotas komandieris izrakstīja man atvaļinājumu uz 6 dienām, bet, t.k. svētdien būs maza balle Gulbju ezera krastā, viņš palūdz atlikt savu atvaļinājumu līdz pirmdienai un sagatavot vingrošanas programmu, "lai spāriešiem parādītu, ka arī mēs kaut ko varam". Bet par to viņš man pieliks vēl divas dienas atvaļinājuma. Piekritu. Bet ko tādu lai izdomāju, kā divās dienās sagatavoties uzstāties?! Uzdevums nav no vieglajiem.

Sestdiena, 20. VII 40. g.

Savācu savu "trupu", palūdzām atļauju aiziet no nodarbībām un sākām trenēties. Puišus nodzinu putās. Nu ko lai dara, vajag sapsroties. Pa šodienu jāapgūst visas piramīdas un vingrinājumi. Bet rīt no rīta tikai jānoslipē. No rīta 8 līdz 11 vingrinājāmie. Pēkšņi

negaidīti atbrauca pulka komandieris. Vln. Maršanda sieva lūdza nodejot kazačoku. Es kā reizi biju formā. Atskanēja mūzika. Es ar mežonīgu temperamentu, kā neprātīgs metos dejā. “Терпо! Терпо!” Visa zāle nodārdēja aplausos. Pulka komandieris neizturēja: metās pie manis, sāka izteikt pateicību, spiest man roku. Slapjš no sviedriem un laimīgs es izskrēju no zāles. Lūk, ko nozīmē krievu mūzika, krievu dejas, krievu gars! Mans krievu temperaments kā elektriskā strāva izskrēja cauri visiem klātesošajiem. Es ar savu krievu garu aizdedzināju pašas aukstākās sirdis. Kā es lepojos, ka esmu krievs, ka piederu pasaules varenākajai tautai.

Pēc pusdienām atkal sākām trenēties.

Domāju iestudēt sekojošu programmu [..]

Svētdiena, 21. VII 40. g.

No rīta uztaisijām ģenerālmēģinājumu. Veikli! Vakar tikai sākām trenēties, bet šodien jau ģener. mēģinājums un uzstāšanās!

Plkst. 4 ierindā devāmies uz ezera krastu. Izlikām teltis, sakārtotām mūsu “sporta laukumu”.

Plkst. 5 ar Padomju Savienības karogu, dziedot strādnieku dziesmas, ieradās strādnieki un pārējie mūsu karavīri. Strādnieku pārstāvis uzstājās ar nelielu runu, apsveica mūs ar pievienošanos PSRS (kā PSRS 14. republiku), nokludzās “urrā!” b. Staļinam, Molotovam, Vorošilovam un visai Sarkanai armijai, nodziedājām Internacionāli un sākām programmu. Kā jau biju paredzējis, publika bija kā bez prāta no mūsu numuriem. Es jutos kā “dienas varonis”. Visi apsveic, bārstās ar komplimentiem, spiež roku. Sākās dejas. [..]

17. VIII 40. g. Sestdiena

[..] Pārnācu mājās, bet pie mums ciemiņi: trīs krievu virsnieki ar smago mašīnu. Braucot uz Ventspili, bet netālu no mums sabojājusies automašīna, un viņi apstājušies, lai salabotu. Viens no viņiem bija sevišķi simpātisks. Sākām runāt ar viņu par somu karu un pašreizējo stāvokli. Viņš atklāti pateica, ka karš ar Vāciju, iespējams, būs. “Jā, tagad jau iesim uz karu plecu pie pleca...” – viņa vārdi. Saprotams, tas viss ir briesmīgi, bet, kam jānotiek, tas notiks. Pakarosim, vismaz nebūs tik garlaicīgi kā tagad... Jā, tagad ir visizdevīgākais brīdis, lai uzbruktu Vācijai. PSRS ir “svaiga” visā savā varenumā, kamēr Vācija raujas visās frontēs asiņainā karā. Pēc vakariņām uzlīmējām jaunu sienas avīzes numuru.

18. VIII 40. g. Svētdiena

Šodien aviācijas svētki visā Sark. Latvijā ar padomju lidotāju piedalīšanos. Daudzi no mūsu rotas aizbrauca uz Ventspili. Es paliku mājās. Vln. Maršanda sieva teica, ka grib uz kaut kurieni mani paņemt līdzī, bet nez kāpēc viņu plāni izmainījās, un viņi palika mājās. Vln. Maršands nez kāpēc satraukts. Nav jābrīnās, t.k. rīt jābūt otrai

revīzijai *noliktavā* un *veikalā*, bet tur nav viss kārtībā, grāmatās pats velns galvu nolauzīs. Pagājušajā reizē no pulka komandiera saņēma kārtīgu brāzienu. Tagad Maršandam, gadījumā ja nebūs kārtībā, var būt lielas nepatīkšanas, jo viņš ir noliktavas un veikala vadītājs. Bet izturas viņš kā parasti: pilnīgi mierīgi. Joko, stāsta anekdotes, spēlē šahu. Es, lai “nosistu” šo svētdienu, nolēmu uztaisīt liķieri. Bet, tā kā spirtu svētkos nevar dabūt ne par kādu naudu, griezpos pie vln. Maršanda, lai viņš iedod man zīmīti par spirta saņemšanu. Viņš labprāt uzrakstīja “atļauju”, lai gan nevienam no instruktoriem viņš to nedara. Ar lielām grūtībām sadabāju puslitru degvīna, jo spirta nebija.

Palūdzu atļauju viņa sievai “sarīkot svētkus”. Viņa mums sagatavoja uzkožamo, un mēs uzgājām augšā. Bet vairāk par četrām glāzītēm viņa mums neatļāva izdzert. Atlikumu atstājām vēlākam. Sākām pļāpāt.

– Sakiet, vecākā virsnieka kungs, – vai jums tagad nav grūti dienēt? – es pajautāju.

– Nē-ē... Nu ko lai dara! Nākas dzīvot tā, kā dzīvojas. Es vismaz pilnībā pārvaldu krievu valodu un, iespējams, vēl tikšu uz augstāko skolu... Citiem vēl sliktāk, – viņš atbildēja.

– Nu jums nav jābaidās no nekādām nepatīkšanām. Jūs esat gudrs un lietišķs cilvēks, un jūs taču karavīri tā mīl. Gatavi uz visu jūsu dēļ.

– Nu! Vai tā tas ir!? Nepatīkšanas no nepatīkšanām atšķiras. Ek, kā man gribētos no visa aiziet uz kādu neapdzīvotu salu! Dzīvot mazā būdiņā un strādāt, strādāt... Tur man būtu gan garīga, gan miesiska atpūta... – un tikpat negaidīti pārtrauca savu runu. Paskatījās uz viņu: acīs tādas skumjas... Es pirmo reizi viņu tādu redzēju. Neskatoties uz visu viņa izturētību, tomēr izlauzās viņam – ierunājās dvēsele.

[..]

Pirmdiena, 19. VIII 40.

[..] Aizgāju gulēt, bet ilgi nenācās gulēt. Plkst. 10 dežurants stipri satraucies ziņoja man, ka vln. Maršands tikko kā nošāvis.¹⁵ [..]

[Tas ir pēdējais ieraksts dienasgrāmatā.]

Avots: Latvijas Valsts arhīvs (turpmāk – LVA), 1986. f., 1. apr., 25860. l. (uztraudzības lieta). Tulkojums no krievu valodas.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

¹ LVA, 1986. f., 1. apr., 25860. l., 1. sēj., 9.–10. lp.

² Arī Latvijas Politpārvalde sekoja NTSNP organizācijas darbībai. Kā liecina 8. jūnija ieraksts B. Golubeva dienasgrāmatā: “Šodien uz manas galvas uzkrita negaidīts “pārsteigums”. Plkst. 11 nodarbību laikā ieradās dežurants

un ziņo, ka man tūlīt jāiet uz štābu pie adjutanta. Kāpēc un ko tur darīt – pilnīga neziņa. Ierodos. Piesakos. Mani ievēd adjutanta kabinetā. Kabinetā sēž viens cilvēks privātā. Adjutants iepazīstina: “No politiskās pārvaldes” – un atstāj mūs divatā. Es lūdzu cilvēku privātajā paskaidrot, kāpēc esmu izsaukts. Viņš man ļoti pieklājīgā formā paskaidro.

Viņš: Jūs esat izsaukts sniegt paskaidrojumu par Vsevolodu Jeļistratovu, Ivanu Nazarovu, Aleksandru Lindišu, kuri bija ārzemju NTSNP organizācijas biedri, un paskaidrot, kādas jums bija attiecības ar viņiem, ko jūs zināt par šo organizāciju.” B. Golubevs sacīja, ka neko nezina par šo organizāciju, bet nosauktās personas viņš pazīst tikai kā “Sokol” biedrības biedrus Daugavpilī. – LVA, 1986. f., 1. apr., 25860. l., uzraudzības lieta.

³ LVA, 1986. f., 1. apr., 25860. l., 3. sēj., 3.–5. lpp.

⁴ LVA, 1986. f., 1. apr., 25860. l., 3. sēj., 126. lpp.

⁵ 1940. gada 15. jūnijā agri no rīta NKVD karaspēka vienības uzbruka LR robežapsardzes objektiem Masļenkos un Smaiļos. Nogalināti divi Latvijas robežsargi un viena civilpersona ievainota. Uz PSRS tika aizvesti 10 robežsargi un 27 civilpersonas.

⁶ 1940. gada 16. jūnijā LR sūtnim Maskavā F. Kociņam PSRS Tautas komisāru padomes priekšsēdētājs V. Molotovs iesniedza ultimātīvu notu, kurā pieprasīja sastādīt jaunu valdību un bez kavēšanās nodrošināt Padomju karaspēka daļu brīvu ielaišanu Latvijas teritorijā. – Latvijas Republikas Ministru kabineta sēžu protokoli. 1940. g. 16. jūnijs – 19. jūlijs. – Rīga, 1991. – 12.–13. lpp.

⁷ Virsdiensista kaprālis Jānis Rubenis.

⁸ 1940. gada 17. jūnijā plkst. 5 no rīta PSRS karaspēks sāka pāriet Latvijas robežu. 17. jūnijā Sarkanā armija neieņēma visas Latvijas pilsētas. Tas notika turpmākajās dienās.

⁹ Virsleitnants Alfons Maršands.

¹⁰ Kaprālim Aleksandram Rūdolfam Ķerem 2. Ventspils kājnieku pulka sēdē 1942. gada 25. jūlijā piesprieda disciplinārsodu – stingru arestu uz 10 dienām. – Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LVVA), 1490. f., 2. apr., 1. l., 215. lpp.

¹¹ Vilis Lācis (1904–1966) no 1940. gada 21. jūnija līdz 25. augustam iekšlietu ministrs.

¹² Dižkareivis Arnolds Ozols.

¹³ Kaprālis Harijs Kalniņš.

¹⁴ 1938. gadā sakarā ar robežu strīdu pie Hasana ezera notika kaujas starp Japānas armiju un Sarkanā armiju. PSRS to uzskatīja par veiksmīgu operāciju.

¹⁵ Ar izziņu virsleitnanta Maršanda pašnāvības lietā noskaidrots, ka pulka karavīru veikala nodaļā, kas dibināta pie 5. rotas un kuras pārzināšana uzdota rotas komandierim, cēlies iztrūkums Ls 958,01. Ar to pašu izziņu noskaidrots, ka rotas komandieris Vītoļiņš pats, kā arī atļāvis sev pakļautiem virsdiensista instruktoriem kreditēties vairāk par noteikto normu un šo faktu slēpis. Pulka komandieris pulkvedis Stulpiņš izdeva pavēli atstādināt kapteini Vītoļiņu no rotas komandiera amata un no 1940. gada 20. augusta piekomandēt Vītoļiņu 2. ložmetēju rotai. – LVVA, 1490. f., 2. apr., 1. l., 203. lpp.

Dienasgrāmatu publicēšanai sagatavojusi, tulkojusi
un komentējusi *Rudīte Viksne*